

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ ВИЗНАЧАЄ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЕКСПЕРТНО- КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ МВС УКРАЇНИ

Заяць Роман Ярославович - кандидат юридичних наук, доцент Львівського університету бізнесу та права

**<https://orcid.org/0000-0002-4726-6362>
JEL Classification: K 19; SECTION "LAW": Право.**

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, надано характеристику законодавства, яке визначає правові засади організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України. Наголошено, що стан правового регулювання організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України можна оцінити неоднозначно. Окреслено позитивні і негативні аспекти законодавства, що визначає правові засади діяльності вказаних установ.

Ключові слова: законодавство, правові засади, науково-дослідні експертно-криміналістичні установи, МВС України.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, охарактеризовано законодательство, которое определяет правовые основы организации деятельности научно-исследовательских экспертно-криминалистических учреждений МВД Украины. Отмечено, что состояние правового регулирования организации деятельности научно-исследовательских экспертно-криминалистических учреждений МВД Украины можно оценить неоднозначно. Определены положительные и отрицательные аспекты законодательства, определяющего правовые основы деятельности указанных учреждений.

Ключевые слова: законодательство, правовые основы, научно-исследовательские экспертно-криминалистические учреждения, МВД Украины.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists, a description of the legislation, which defines the legal framework for the organization of the activity of scientific-research expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, is given. It is stressed that the state of legal regulation of the organization of activity of scientific-research expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine can be estimated ambiguously. The article outlines the positive and negative aspects of the legislation, which defines the legal basis for the activities of the said institutions.

Keywords: legislation, legal principles, scientific-research expert-forensic institutions, Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, зміцнення законності та правопорядку є одним із пріоритетних завдань кожної демократичної держави. Її вирішення потребує не тільки постійної і активної діяль-

ності практичних підрозділів з розслідування і розкриття злочинів, а також ефективного функціонування підрозділів Експертної служби МВС України, одним із яких є науково-дослідні експертно-криміналістичні установи МВС України. Однак, якість та ефективність

роботи цих установ напряму залежить від того, як буде організовано їх діяльність. Крім того, особливо гостро стоїть питання забезпечення належного правового регулювання діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Стан дослідження. Проблема правового регулювання різних сфер суспільного життя не є новою, їй приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Ю.С. Назар, В.І. Олефір, О.І. Остапенко, В.В. Пахомов, В.Г. Поліщук, О.С. Проневич, О.М. Резнік, Ю.І. Римаренко, І.О. Святокум, Г.П. Ситник, В.О. Січкарь, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Є.Ю. Бараш, О.В. Батраченко, В.Т. Білоус, К.Л. Бугайчук, М.М. Бурбика та багато інших. Однак, вченими практично не приділялась увага дослідженню законодавства, яке визначає засади організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Саме тому метою статті є: надати характеристику законодавства, яке визначає правові засади організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Виклад основного матеріалу. Під правовим регулюванням організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України слід розуміти сукупність прийнятих у визначеному порядку нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовано на врегулювання та упорядкування правовідносин, які виникають під час організації діяльності цих установ. Юридична сила нормативно-правового акта – це специфічна властивість мати суворо означене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації. Зазвичай юридична сила акта залежить за формальною обов'язковістю від рівня та обсягу повноважень органу, який видає (приймає) цей акт, тобто суб'єкта нормотворчості. Юридична сила нормативно-правових актів визначається Конституцією і Законом про нормативні акти [1].

Відомо, що найвищу юридичну силу має Основний Закон нашої держави – Конституція України, яка визначає основні засади ді-

яльності різних органів державної. Крім того, стаття 54 Основного Закону встановила, що громадянам України гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [2]. Підкреслимо, що в Конституції України прямо не визначаються організаційні засади діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України, однак, саме відповідно до норм Основного Закону приймаються інші нормативно-правові акти, що більш детально регулюють діяльність таких установ.

Наступними за юридичною силою є закони, одним із видів яких є кодифіковані нормативно-правові акти. Аналіз положень чинного законодавства України дав нам змогу виділити наступні Кодекси, в яких прямо чи опосередковано визначено засади регулювання діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України:

- Кримінальний кодекс України (ККУ) від 05 квітня 2001 року, який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [3]. Варто підкреслити, що ККУ не містить норм, які прямо визначають засади організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України, однак у вказаному нормативно-правовому акті визначається кримінальна відповідальність працівників НДЕКУ МВС України за невиконання, або не належне виконання своїх обов'язків.

- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [4]. Зазначений нормативно-правовий акт визначає організаційні засади залучення експертів до кримінального провадження, а також їх правовий статус у кримінальному процесі. Так, відповідно до КПК України, експертом у кри-

мінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [4]. А відтак, можна із впевненістю говорити, про те, що норми вказаного нормативно-правового акту, хоча і опосередковано, але впливають на організацію діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України. Варто підкреслити, що подібні до Кримінального процесуального кодексу положення містяться і в Цивільному процесуальному кодексі України від 18 травня 2004 року [5] та у Кодексі адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року [6], однак у вказаних нормативно-правових актах, правовий статус експерта та порядок його залучення визначається з урахуванням особливостей цивільного та адміністративного процесу.

Таким чином, можемо констатувати, що у вказаних вище кодифікованих нормативно-правових актах лише опосередковано визначено правові засади діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України, зокрема в них закріплено: по-перше, напрямки їх діяльності; по-друге, провий статус експерта, як учасника процесу; по-третє, їх відповідальність за порушення норм чинного законодавства. Більш детально діяльність НДЕКУ МВС України, на нашу думку, визначається на рівні звичайних законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Взагалі, закон – це нормативний правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку вищим представницьким органом держави або безпосередньо народом, який визначає відправні засади правового регулювання суспільних відносин [7]. Звісно, Конституція України також є законом, але, як ми вже відзначали вище, вона посідає особливе місце в ієрархії нормативно-правових актів, та займає ключове місце. А відтак, далі приділимо увагу звичайним законам, тобто нормативно-

правовим актам, які приймаються на основі і на виконання Конституції і визначають основи правового регулювання суспільних відносин у певній сфері. Звичайні закони приймаються простою більшістю від конституційного складу Верховної Ради [8, с.91]. Серед звичайних законів, в контексті представленого наукового дослідження, в першу чергу слід вказати Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року, який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [9]. Відповідно до статті 7 вказаного нормативно-правового акту, судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом. До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Крім того, в Законі наголошується, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [9, ст.7]. Важливість вказаного нормативно-правового акту в контексті правового регулювання організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України також пояснюється тим, що законом визначаються засади фінансового та організаційного забезпечення діяльності НДЕКУ МВС України (наприклад: фінансування цих установ, атестація працівників, оплата праці і соціальний захист експертів, а також інші питання кадрового та інформаційного забезпечення). А відтак, по-

ложення нормативно-правового беззаперечно впливають на діяльність науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України та визначають пріоритетні напрямки організації їх діяльності.

Наступний закон, який ми розглянемо в рамках нашого дослідження, є Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 року, який визначив правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень [10]. А відтак, можна говорити про те, що вказаний нормативно-правовий акт заклав основу діяльності будь-яких науково-дослідних установ, в тому числі і експертно-криміналістичних установ МВС України.

Окрім вказаних вище нормативно-правових актів, варто вказати такі Закони України, як:

- «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 грудня 1992 року, який визначає правові засади залучення експертів до оперативно-розшукової діяльності;

- «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» від 12 липня 2001 року, який визначає правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання її результатів [11];

- тощо.

Беззаперечно, вказаний нами вище перелік законів України, що визначають правові засади організації діяльності науково-дослідних

експертно-криміналістичних установ МВС України не претендує на вичерпність, однак саме в них, на нашу думку, визначаються ключові аспекти організації їх діяльності та напрямки функціонування. В свою чергу варто підкреслити, що зміст законів деталізується в підзаконних нормативно-правових актах, під якими слід розуміти акти, які видаються відповідно до закону, на основі закону, для конкретизації законодавчих приписів та їх трактовки або встановлення первинних норм. Підзаконність нормативно-правових актів, підкреслює О.Ф. Скакун, не означає їх меншу юридичну обов'язковість. Вони володіють потрібною юридичною силою. Правда, їх юридична сила не має такої ж все-загальності й верховенства, які властиві законам. Однак вони займають важливе місце у всій системі нормативного регулювання, бо забезпечують виконання законів шляхом конкретизованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [12, с. 362]. Варто зазначити, що перелік підзаконних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері є досить великим, серед основних із них можна назвати:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ» від 06.05.1998 [13];

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28.10.2015 [14]. Відповідно до Положення, основними завданнями МВС в контексті визначеного дослідження є: 1) організовує в межах повноважень, передбачених законом, організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності; 2) організовує та забезпечує проведення судової експертизи в кримінальному та виконавчому провадженнях, адміністративних, цивільних та господарських справах, справах про адміністративні правопорушення; 3) організовує в порядку, визначеному законодавством, провадження науково-дослідної діяльності у сфері судової експертизи; 4) у разі потреби забезпечує в установленому порядку участь працівників Експертної служби МВС як спеціалістів

під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду; 5) організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії МВС з проведення атестації, присвоєння особам та позбавлення осіб кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судового експерта, а також роботу з надання та позбавлення права участі як спеціаліста в проведенні слідчих дій, надання, позбавлення та підтвердження права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та видає відповідні свідоцтва; 6) веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС, передає в установленому порядку інформацію до державного Реєстру атестованих судових експертів; 7) забезпечує ведення обліку знарядь кримінального правопорушення та інших речових доказів, отриманих відповідно до закону від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, а також натурних зразків або каталогів продукції, технічної документації та іншої інформації, необхідної для створення і оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи; тощо [14].

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів» від 01.07.1996 [15];

- Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» від 03 листопада 2015 року [16]. Відповідно до Положення, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується Міністру внутрішніх справ України. Вона складається з Державного науково-дослідного експертно-

криміналістичного центру МВС України та територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів, перелік яких вичерпно наводиться у вказаному нормативно-правовому акті [16]. Отже, вказаним нормативно-правовим актом визначається правовий статус НДЕКУ МВС України, адже в ньому визначаються їх: завдання, функції, права та обов'язки, а також основні організаційно-правові засади діяльності таких установ.

- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз» від 02 жовтня 2008 року; Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Висновок. Таким чином, аналіз вказаних вище нормативно-правових актів дає змогу стверджувати, що саме на підзаконному рівні відображається найбільш характерні та важливі аспекти правового регулювання організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України. На завершення, варто зазначити, що стан правового регулювання організації діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України, можна оцінити неоднозначно. З одного боку, їх діяльність прямо чи опосередковано регулюється нормативно-правовими актами різної юридичної сили, які охоплюють багато аспектів діяльності цих установ. З іншого боку велика кількість таких актів призводить до необхідності їх систематизації, що в свою чергу стає причиною до того, що у цій сфері залишається безліч проблемних питань, які потребують подальшого вирішення.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 3-тє видання. – К.: Алерта; ЦУП, 2011.-524 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp/conv>

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv>

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

8. Загальна теорія держави і права: / Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432

9. Про судову експертизу Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12/conv>

10. Про наукову і науково-технічну експертизу / Закон України від 10.02.1995 № 51/95-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр>

11. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні Закон України від 12.07.2001 № 2658-III [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2658-14/conv>

12. Скакун О.Ф. Теорія государства и права: Учебник. – Харьков: Консул; Ун-т внутрен. дел., 2000. – 704с.

13. Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ / Постанова КМУ від 06.05.1998 № 617 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/617-98-п/conv>

14. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України / Постанова КМУ від 28.10.2015 № 878 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п>

15. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів / Постанова КМУ від 01.07.1996 № 710 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/710-96-п>

16. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України / Наказ Міністерства внутрішніх справ України 03.11.2015 № 1343